

Rehatse maastikukaitseala
täiendav looduskaitsealine ekspertiis

KUUSALU VALLAVALITSUS

"25" nov. 2009 a.

nr. 9-6/3408

Koostas: Udo Timm

Tallinn 2009

Rehatse maastikukaitseala ekspertiisi täiendamise vajadus tulenes Tallinna halduskohtu 20. märtsi 2008.a. otsusest, millega kohus rahuldab osaliselt OÜ Ronette kaebuse, tühistades Kuusalu Vallavolikogu määruse Rehatse kaitseala moodustamise kohta põhjendamispuuduste tõttu. Leiti, et Piret Kiristaja koostatud Rehatse maastikukaitseala ekspertiisi tuleb täiendada:

1. Ala paiknemise ja alal esinevate loodusväärtuste osa, kaitse alla võetava ala maastike ja koosluste paikkondliku väärtuste ning liivamaardlaga kattuvuse osas.
2. Kaitseala loomise eelduste osas.
3. Kaitseala loomise otstarbekuse ja kaitsekorra ranguse põhjendatuse osas.
4. Kaitseala piiride kulgemise ja tsoneringu osas.

Käesolev Rehatse maastikukaitseala ekspertiisi täiendus on koostatud Kuusalu Vallavalitsuse tellimusel.

Rehatse maastikukaitseala täiendav looduskaitseline ekspertiis

1. Ala paiknemine ja sellel kaitstavad väärtused.

Rehatse kaitseala paikneb vahetult Kuusalu alevist lõunas. Siinset männimetsa on aastaid kujundatud puhke- ja virgestusalaks ning see on kohalike elanike poolt ka sellel otstarbel intensiivselt kasutatav. Alevist kaugenedes jääb metsa kasutamine virgestusalana järjest väiksemaks. Samuti on metsakooslusi vähem kujundatud ning seetõttu omavad metsad kasvukohatüüpidele omaseid looduslikke struktuure. Lisaks metsadele paiknevad kaitstava ala lõunaosas ka sookooslused. Lisaks kattub kaitseala nii rohevõrgustiku tuumalaga kui erinevaid tuumalasi ühendavate rohekoridoridega, tagades rohevõrgustiku edukat toimimist.

Joonis 1. Rehatse maastikukaitseala paiknemine

Tallinna lähiümbruse loodus on kõrgendatud inimsurve mõju all, seda nii potentsiaalse ehitusalana kui ka piirkonnas esinevate loodusvarade kasutamise läbi. Alal paiknevad ulatuslikud liivavarud, mis on arvele võetud Kuusalu liivamaardlana. Liiva kaevandamise vastu Kuusalu lähistel on huvi tundnud mitmed ettevõtjad. Tavapärase maavarade kaevandamine vee väljapumpamise ja ärajuhtimisega mõjutaks aga oluliselt piirkonna põhjavee taset ja võib seada ohtu siinsete sooelupaikade säilimise ning muudaks oluliselt kogu maastikupilti. Veealuselt kaevandades on põhjavee taseme alanemine küll väiksem. Kuid kui kaevandamine peaks aset leidma, siis hävivad praegused kooslused kindlasti vähemalt karjäärade kohtades. Samuti toimuvad

olulised muutused karjääride vahetus ümbruses ning sellega muutub oluliselt ka kogu maastikupilt.

Praeguseks on suurem osa siinsetest metsadest saavutanud või saavutamas metsamajanduslikus mõttes raieküpsuse (80 - 130 aastat). Metsatüüpidest on kaitseala põhjaosas valdavad palu- ja nõmmemetsad ning lõunapool soostuvad ja soometsad. Saja-aastasi mände võib nende bioloogilist eluiga arvestades pidada alles keskealisteks. Samas on metsas üksikuid oluliselt vanemaid puid, millest mõnda on aastaid tagasi vaigutatud. Viimased on alles hiljuti hakatud rohkem väärtustama kui pärandkultuuri objekte.

Majandatavate metsade puhul on aga 120 aastased metsad vanad ning neid on majandusmetsades enamasti alles jäänud vaid väikesepinnaliste eraldistena. Seega omandab siinne mets piirkonnas olulist väärtust nii vanade metsadega seotud elustikule sobilike elupaikade kujunemise kui ka puhkemaastikuna. Metsa vanus ja struktuur on juba praeguseks muutunud sobivaks elupaigaks näiteks metsistele. Puhkemaastiku puhul lisab metsa vanus metsale järjest enam väärtust ja atraktiivsust. Alal on palju erineva suurusega teid ja radu, mida kasutatakse nii suvel kui talvel sportimiseks, värskes õhus viibimiseks ja loodusega tutvumiseks, nautimiseks. Kavandatava kaitseala lõunaosas levivad niiskemad metsatüübid: palu-, soostuvad ja soometsad. Need alad on head marja- ja seenemetsad.

Rehatse kaitseala peamiseks eesmärgiks on alevi vahetus läheduses paikneva kõrge rekreatiivse väärtusega metsamaastiku kaitse. Samas on eesmärgiks ka alevist eemale jäävate looduslike koosluste kaitse, mis pakub elupaiku erinevatele elustiku liikidele ning mida kasutavad looduse vastu enam huvitundvad inimesed looduses viibimiseks. Siinsete metsade säilimist ohustavad eelkõige nii metsaraie, mida tulundusmetsa tingimustes tehakse üsna suurtel pindadel lageraietena kui ka liiva kaevandamine. Kuusalu liivamaardlasse kuulub mitu plokki, millest osa paiknevad vahetult Kuusalu alevist lõunas. 467,5 hektari suurusest kaitsealast kattub liivamaardla erinevate plokkidega kokku 163 hektarit. Uuritud liiva varust jääb Rehatse kaitsealale 24710 tuhat tonni. Viimasest omakorda on aktiivse tarbevaruna arvel 17214 tuhat tonni.

Riigimetsa majandamisel ja raiekavade koostamisel on viimaste reformide tulemusena olukord oluliselt muutunud. Kui varasematel aastatel otsustasid raielankide paiknemise, suuruse ja teostatavate raieviiside üle suhteliselt väikesepinnaliste metskondade töötajad, kes olid ka ühtlasi kohalikud elanikud, siis praeguseks on kogu maakonna riigimetsad koondatud ühte metskonda ning otsused tehakse enamasti andmebaasidesse salvestatud andmete põhjal tsentraliseeritult. Nii ongi Kuusalu alevi lähiümbruse metsi aastaid kujundatud kohaliku kogukonna huvisid arvestavalt. Viimastel aastatel on aga ka siia jõudnud tulundusmetsades valdavalt kasutatavad meetodid - suurepinnalised lageraied, mis puhkemaastikusse ei sobi ja on kohalikule kogukonnale vastuvõetamatu. Samas on selline majandamine juriidiliselt igati korrektne. Kuna raiesse kavandatakse eelkõige vanemaid metsi, on kujunenud reaalne oht, et praegune väärtuslik puhkemaastik lageraiete läbi saab oluliselt kahjustatud või hävib.

Veelgi pöördumatult muudab maastikku liiva kaevandamine, eriti siis, kui liiva kavandatakse kaevandada kuni 25 m sügavuseni. Kaevandamise käigus hävib suurem osa vanematest männikutest, mis on samal ajal praegu enim kasutatud puhkemaastik. Lisaks võib ka veetalune kaevandamine kaasa tuua mõju karjääri ümbruse veerežiimile, mõjutades näiteks lähemaid sookooslusi.

2. Kaitseala loomise eeldused

Rehatse maastikukaitseala peamiseks kaitse eesmärgiks on kaitsta Kuusalu alevi naabruses paiknevat metsamaastikku, mis on üheltpoolt Kuusalu elanikele oluliseks puhkemaastikuks ning teiselt poolt rohevõrgustiku toimimist tagav piirkond (tuumala koos rohekoridoridega). Kaasnevalt täidab kaitseala vanemate nõmme- ja palumetsade ning sookoosluste (soostuvad ja soometsad) ning nendega seotud elustiku kaitse eesmärgi. Vanad metsad ja koosluste mitmekesisus on oluliseks toeks piirkonnas korraldatavale loodushariduslikule tegevusele.

Looduskaitseaduse § 7 kohaselt on võivad loodusobjekti kaitse alla võtmise eeldusteks olla objekti: ohustatus, haruldus, tüüpilisus, teaduslik, ajaloolis-kultuuriline või esteetiline väärtus või rahvusvahelisest kohustusest tulenev kohustus. Antud piirkonna puhul on tekkinud oht puhkemetsa ja rohevõrgustiku toimimise säilimiseks. Ehk siis loodusobjekt on ohustatud. Kaasnevalt, kuid oluliselt väiksemas mahu, võib kaitse alla võtmise eeldusena käsitleda ka vanade (üle 100 aastaste) metsade muutumist haruldasteks ning puhkemetsa esteetilist väärtust. Viimased argumendid omandavad aga suuremat kaalu metsa vanuse kasvuga.

3. Kaitseala loomise ja kaitsekorra ranguse põhjendatus

Riigimetsa majandamisel ja maavarade kaevandamisel on viimase aja praktika näidanud, et kohaliku elanikkonna arvamust praktiliselt ei arvestata. Riigimetsas kavandatakse töid kaugel kontoris ning nende kavandamisele ei ole võimalik kohalikel elanikel sõna sekka öelda. Samuti otsustatakse maavarade kaevamine või kaevandamata jätmise riiklike maardlate puhul valdavalt kohalike inimeste arvamusest sõltumata. Selleks, et kohalike elanike ja kohaliku omavalitsuse sõna tugevamalt antud küsimustes maksma panna on üheks kindlamaks võimaluseks kogukonnale olulise piirkonna omavalitsuse poolt kaitse alla võtmine. Looduskaitse seaduse alusel on võimalik kaitse-eeskirjaga sätestada piirkonda oluliselt mõjutada võivate tegevuste kooskõlastamise nõue kaitseala valitsejaga või ka piirkonda kahjustavad tegevused seaduse alusel sootuks keelatuks jätta. Nii on kavandatud metsa raied mitte täielikult keelata vaid neid tasakaalustatud majandada, kuid maastiku pöördumatult mõjutav kaevandamine keelata.

Kui analüüsida, mis tagaks Rehatse maastikukaitsealal eesmärgi – kõrge rekreatiivse väärtusega vanemate metsadega metsamaastiku säilimise, tuleb keskenduda kolmele peamisele tegevusele: metsaraie, ehitustegevuse ja kaevandamise reguleerimisele. Kuna maavarade kaevandamine hävitab pöördumatult antud kohas metsamaastiku, siis sellest lähtuvalt on jäetud kaitse-eeskirjaga antud tegevust kitsendav seaduse säte leevendamata ning kaitsealal maavarade kaevandamist ette ei nähta. Metsa raieid aga täielikult keelatud ei ole. Nendele on kehtestatud reeglid langi suuruse ja looduslähedaste võtete rakendamiseks. Näitena võib tuua maastiku elemente arvestavate langi piiride kavandamise nõude, vältimaks looduses häirivalt mõjuvate sirgete piiridega lankide edasist tekkimist. Eelistada tuleb siin püsimeetsana metsa majandamist.

Praeguses sõnastuses on kaitse-eeskirja punkt mitmeti tõlgendatav.

§5 lg 4 p3) raietööd ajavahemikul 1. september kuni 15. aprill, raietöödel peab säilitama lamapuitu, bioloogilise mitmekesisuse puid ja pärandkultuuriobjekte;

Seda võib tõlgendada näiteks nõudena jätta osa langetatud puid raielangile. Samas on ilmselt soovitud jätta metsa alla looduslikult tekkinud lamapuitu, et seda sealt alati ära ei koristataks. Selles osas peab hoidma tasakaalu, sest tavaliselt ei soovita puhkemetsas näha kuigi hea meelega mahalangenud puid. Samas saaks neid vajadusel kasutada looduslike takistustena või tervisespordi

rajatistena. Raiejäätmete jätmist langile võib kaaluda lageraiete puhul, kuid palu ja nõmmemetsades tõstab see oluliselt tuleohtlikkust.

Ehitustegevus võib antud ala ohustada üheltpoolt alevi laienemisena tiheasustusala või uute elamute ehitamine hajaasustusena. Suuremamahulist ehitustegevust kaitsealal ette ei nähta, seetõttu on ehitustegevust piiratud. Lubatud on vaid ehitustegevus olemasolevate talukompleksides ja kaitseala tarbeks.

Praegust kaitsekorda võib pidada optimaalseks. Sellega ei ole kavandatud liigseid kitsendusi ega pole ka vajadust täiendavate piirangute sätestamiseks. Antud kaitse-eeskirjas sätestatud kitsenduste ja kohustuste maht tagaks soovitud eesmärgi saavutamise – säilitada Kuusalu alevi naabruses paiknev kõrge rekreatiivse väärtusega vanema puistuga metsamaastik, kaugemal loodusliku struktuuriga metsa- ja sookooslused. Nii tagatakse alevi lähedal ka elurikas keskkond ning rohevõrgustiku toimimine.

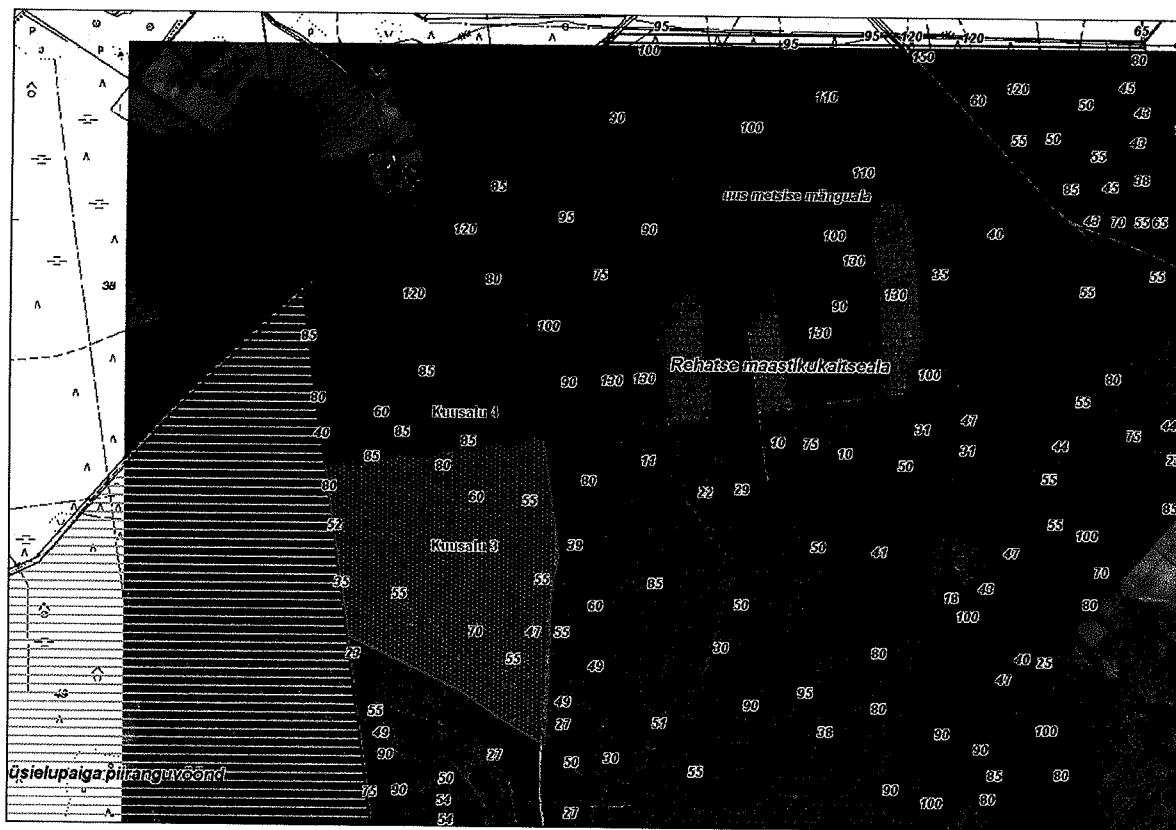
4. Kaitseala piir ja tsonering

Kaitseala algatamise ettepaneku tegijad keskendusid peamiselt puhkemetsaks kujundatud vanematele palu- ja nõmmemetsade kaitsmisele, mis emotsionaalselt lähenedes oli igati loogiline. Kitsalt puhkemetsa kaitseks esitati ettepanek suhteliselt väikesepinnalise (ca 200 ha) kaitseala moodustamiseks. Piret Kiristaja poolt läbiviidud ekspertis võttis vaatluse alla looduskompleksid ja rohevõrgustiku funktsionaalsuse. Nii jõudiski ta elupaigatüüpide ja maastikuelementide piiritlemiseni ning rohevõrgustiku tuumala ja koridoride funktsioneerimise tagamiseks vajaliku palju suurema pindalani. Piret Kiristaja pakkus oma ekspertisis välja kaitseala moodustamiseks kaks erinevat piirivarianti. Maastikulises ja ökoloogilises lähenemises olid Piret Kiristaja pakutud nii suurema kui ka väiksema kaitseala piirid igati loogilised ja põhjendatud. Mõlema variandi puhul moodustasid Võllaskatku metsise püsielupaik ja Rehatse maastikukaitseala ühtse roheala.

Kaitseala moodustamisel valiti valla poolt aluseks väiksema pindalaga alternatiiv. Lõpliku piiri kujundamisel kaitseala lääne osas võeti arvesse aga asjaolu, et enne kaitseala moodustamise menetluse algatamist oli juba esitatud taotlus Kuusalu liivamaardla 3 ploki kasutusse võtmiseks ning alustatud detailsemaid uuringud. Siin tegi vald otsuse hoidumaks võimalikust kahjunõudest ning jättis nimetatud plokki kaitsealast välja. Nii kujuneski kaitseala läänepiiriks Kuusalu liivamaardla 3 ploki ida küljel kulgev tee. Viimane on piiri kirjeldamiseks igati sobilik objekt nii looduses kui kaardil. Seeläbi kujunes olukord, kus suurem osa vanemast metsast on kaitseala koosseisus ning sellele alale jäävate liivamaardla teiste plokkide hilisem kasutusele võtt on kaitse korraga välistatud. Samuti tuleb sealse metsa majandamise puhul metsaraied kaitseala valitsejaga kooskõlastada ning kasutada turberaiet või väikesepinnalisi lageraiet.

Ökoloogilisest aspektist lähtudes kasvasid ja osaliselt kasvab ka praegu Võllaskatku metsise püsielupaiga ja Rehatse maastikukaitseala vahelisel alal (metsakvartalid millel paiknevad Kuusalu liivamaardla plokid 3 ja 4 ning viimasest põhja pool) sama vanuselised metsad nagu loodud Rehatse maastikukaitsealalgi. Kuna kohalikele elanikele oli esmatähtsaks eesmärgiks säilitada alevi vahetus läheduses paiknev puhkemets, siis võib ka valla otsusest teatud mõttes loogiliseks pidada. Kahjuks ei osatud siis ette näha kujunevat liikumisbarjääri mõnede liikidele (metsis). Ka Kuusalu liivamaardla III ploki keskkonnamõjude hindamisel ei pööratud sellele aspektile piisavalt tähelepanu. Risk oleks oluliselt leevendunud, kui kaitseala oleks hõlmanud vähemalt III plokist põhja poole jäävad metsad. Nii oleks garanteeritud piisavalt lai vanade metsadega ühenduskoridor Võllaskatku metsise püsielupaiga ja Rehatse kaitsealal paikneva metsiste eluala vahel. Praeguseks on aga juba ka IV ploki varud muudetud aktiivseteks tarbevarudeks ning nende kasutuselevõtu

võimaluste kohta on tehtud keskkonnamõjude hindamine. Viimases nähakse ette mõningaid leevendavaid meetmeid liikumiskoridoride säilitamiseks niikaua, kui III plokist lõuna pool kujuneb metsistele sobiv mets. Samas tuleb nentida, et liigikaitseks küsimused ei kuulu otseselt kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstavate loodusobjektide eesmärkide hulka. Liigikaitseks ülesanded vajavad seaduse kohaselt riigi tasandil lahendamist. Siiski ei saa üht osa loodusest (liigid) kohalike kaitsealade puhul täielikult kõrvale heita ning maastikku ja kooslusi kaitstes kaitseme ka neid liike, kes antud alal elavad.

Joonis 2. Metsa vanus Kuusalu liivamaardla 3 ja 4 plokil.

Praeguseks muutunud olukorras pean otstarbekaks jääda kord kooskõlastatud ja kinnitatud piiri kulgemise juurde, sest kaitseala laiendamine ümber kujunevaid karjääre ei anna enam kuigi suurt efekti ning nende alade liitmiseks ei pruugita saada ka positiivset kooskõlastust.

Kavandatud välispiiriga hõlmatakse kaitsealasse alevi lähedased puhkeotstarbeks kujundatud vanemad männikud ning kaugemale jäävad looduslikuma struktuuriga metsa ja sookooslused. Kaitseala piiritlemisel on järgitud vanemate metsade osakaalu. Kaitseala on kavandatud nii, et sellele jääks võimalikult suurema osakaaluga vanemaid metsi. Ka vanemate metsade puhul võib antud kohas rääkida metsakoosluste muutumisest teatud gradiendina. Alevile lähemal on metsa rohkem hooldatud ja kujundatud puhkemetsaks ning puhkemetsana ongi kaitseala metsadest kõige väärtuslikum just see osa. Kaugenedes muutuvad metsad järjest looduslikuma struktuuriga metsa- ja sookooslusteks ja nende puhul tuleb esile rohkem looduväärtus ning vähem puhkeväärtus. Kui Rehatse maastikukaitseala peamiseks eesmärgiks on eelkõige puhkeotstarbeliste metsade kaitse, siis on alevist kaugemale jäävate eramaade väljajätmine kaitsealast järjest enam põhjendatud. Sujuva ülemineku tõttu ei ole head selget piiri, kust võiks ala jaotada kaheks erinevaks vööndiks, kus siis vastavalt erinevat kaitsekorda kehtestada: alevile lähemal puhkemetsa edasist kujundamist ja alevist kaugemal looduslikku struktuuri jälgivalt metsa

majandada. Kohaliku omavalitsuse tasandil kaitsealade puhul saab nii ehk naa rakendada vaid piiranguvööndi kaitsekorda ja antud juhul saab raiete kooskõlastamisel olenevalt piirkonnast anda tingimusi vastavalt kas puhkemetsa kujundamisele või koosluse kujundamiseks (uuendamiseks). Rohevõrgustiku tuumala ja koridoride funktsioone täidavad erinevate liikide jaoks nii puhkemetsaks kujundatud kui ka looduslikumad metsad.

Udo Timm

26. märts 2009